

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора економічних наук, професора,
професора кафедри менеджменту та адміністрування
Хмельницького національного університету

Гавловської Наталії Іванівни

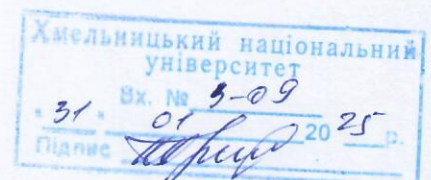
на дисертаційну роботу Ткаченко Тетяни Петрівни
на тему «Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах», представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Детальний аналіз дисертації Ткаченко Т.П. «Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах» дозволяє сформулювати наступні узагальнені висновки щодо актуальності дослідження, ступеня його обґрунтованості, основних наукових положень, висновків, рекомендацій, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації

Актуальність теми дослідження обумовлена змістом кризових процесів, які на сьогодні переживає держава починаючи з 2014 року, що призвело до втрати інтелектуального, ресурсного, виробничого, інвестиційного та людського потенціалу. Особливо гостро постають питання збереження промислових підприємств, частина яких межує з країною агресором, що призвело до тимчасової втрати контролю над ними, фізичного знищення або пошкодження промислової та критичної інфраструктури, порушення логістичних зв'язків, що значно вплинуло на розвиток системи економічної безпеки таких підприємств.

В період повоєнного відновлення держави необхідне використання нових принципів та підходів щодо відновлення промислових об'єктів, які повинні базуватися на формуванні стійкої системи економічної безпеки, розвиток якої обумовлюється конкурентними умовами функціонування суб'єктів господарювання. Трансформаційні зміни, жорстка конкуренція за ринки збуту, логістичні проблеми та пошук шляхів самозбереження є основним вектором розвитку системи економічної безпеки в умовах конкуренції. Такі процеси потребують оновлення методологічних та практичних підходів до управління розвитком системи економічної безпеки промислових підприємств в нових

реаліях повоєнного відновлення держави.

Зв'язок теми дисертації з науковими програмами, планами, темами

Актуальність теми дослідження підтверджується виконанням науково-дослідних робіт у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» за темами:

«Управління економічною безпекою суб'єктів національного господарства» (ДР № 0116U004577), у межах виконання якої змодельована послідовність досягнення стратегічних цілей, котрі спрямовані на збереження цілісності та стійкості трансформації, забезпечення адаптивності та стратегічності розвитку системи економічної безпеки в умовах конкуренції;

«Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами і шляхи їх вирішення» (ДР № 0116U004579), де запропоновано використання економіко-математичного моделювання для визначення стану системи економічної безпеки у конкурентному просторі промислового підприємства, що базується на використанні графоаналітичної візуалізації в декартовому просторі позиції підприємства, застосуванні моделі визначення ефективності системи безпеки та її безпекового потенціалу, а також врахуванні характеристики впливу ринкового простору і динамічності трансформації конкурентоформуєчих функціоналів системи безпеки;

«Концептуальні засади функціонування та підвищення конкурентоспроможності бізнес-підприємств в умовах становлення циркулярної економіки» (ДР № 0121U113122), де з метою моделювання процесу вибору конкурентної стратегії розвитку системи економічної безпеки промислового підприємства обґрунтовано застосування кваліметричного методу аналізу, що передбачає перетворення описових, якісних параметрів до кількісних оцінок властивостей системи безпеки промислового підприємства: від побудови «дерева якісних параметрів» до кількісного вираження пріоритетності завдань.

Ступінь обґрунтованості наукових положень висновків і рекомендацій, їх достовірність

Основні положення й висновки дисертаційного дослідження Ткаченко Т.П. відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертаційних робіт. У дисертації успішно досягнуто поставленої мети, яка полягає у формуванні концептуальних, теоретико-методологічних основ та

практичних рекомендацій щодо розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах.

У роботі авторкою вирішено комплекс наукових завдань, а саме: досліджено генезу теорії економічної безпеки; розширено понятійно-категоріальний апарат теорії економічної безпеки та класифікаційні ознаки з позиції теорії конкуренції; досліджено поглиблення наукових концепцій забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах конкуренції; сформовано конкурентну парадигму розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств; обґрунтовано методологічний базис структуризації закономірностей та принципів розвитку системи економічної безпеки; розглянуто методичний апарат діагностики системи економічної безпеки та оцінено її ефективність на прикладі промислових підприємств; проаналізовано сучасний стан та тенденції змін конкурентного середовища функціонування промислових підприємств; ідентифіковано вплив просторових факторів макросередовища на функціонування промислових підприємств; оцінено вплив факторів внутрішнього середовища на систему економічної безпеки промислових підприємств; здійснено моделювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств в конкурентних умовах; виявлено вплив конкурентоформуєчих функціоналів на розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств; детерміновано напрями розвитку системи економічної безпеки із урахуванням світової практики; запропоновано концептуальні засади розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в умовах конкурентної парадигми; розроблено пріоритетність проектування стратегічного управління системою економічної безпеки промислових підприємств; здійснено прогнозування реалізації системи стратегій розвитку системи економічної безпеки на промислових підприємствах.

У **першому розділі** досліджено еволюцію наукових теорій економічної безпеки та вплив сучасних тенденцій на її зміни; з'ясовано сучасні інтерпретації категоріального апарату теорії економічної безпеки підприємств; виокремлено наукові концепції забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах конкуренції. Економічна безпека у концепціях економічного розвитку реалізується за умов наявності накопичених ресурсів та ефективності їх використання, що дозволило визначити розвиткові виклики і загрози, котрі стають мотиваторами активізації економічного захисту промислових підприємств.

У **другому розділі** авторкою сформовано конкурентну парадигму розвитку системи забезпечення економічної безпеки промислових підприємств;

обґрунтовано методологічний базис економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах, виокремлено закономірності та принципи забезпечення безпековості економічної діяльності промислових підприємств; розглянуто науково-методичний апарат діагностики системи економічної безпеки та оцінювання її ефективності на прикладі промислових підприємств.

У **третьому розділі** проаналізовано сучасний стан та тенденції змін конкурентного середовища функціонування промислових підприємств; ідентифіковано вплив просторових факторів макросередовища на функціонування промислових підприємств; оцінено вплив факторів внутрішнього середовища на систему економічної безпеки промислових підприємств.

У **четвертому розділі** здійснено моделювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств в конкурентних умовах; виявлено вплив конкурентоформуєчих функціоналів на розвиток економічної безпеки промислових підприємств; детерміновано напрями розвитку системи економічної безпеки із урахуванням світової практики. Запропоновано моделювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств в конкурентних умовах за використанням принципу побудови піраміди, який дозволяє аналізувати вплив окремих факторів на зміни економічної безпеки підприємства та оцінювати можливі наслідки їх змін в майбутньому.

У **п'ятому розділі** розроблено концептуальні засади розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в умовах конкурентної парадигми; сформовано пріоритетність проектування стратегічного управління системою економічної безпеки промислових підприємств; здійснено прогнозування реалізації мотиваційного механізму розвитку системи економічної безпеки на промислових підприємствах. Доведено, що управління економічною безпекою промислового підприємства в контексті конкурентної парадигми є невід'ємною частиною архітектури системи управління та вимагає розробки та впровадження релевантних заходів забезпечення розвитку промислового підприємства.

У процесі дослідження дисертанткою було використано методи: історико-гносеологічний підхід – для періодизації еволюції наукових теорій економічної безпеки та їх впливу на сучасні інтерпретації процесів розвитку (п. 1.1, п. 1.3); діалектичний метод – для формалізації та розкриття методологічних аспектів конкурентної парадигми, закономірностей та принципів забезпечення економічної безпеки промислових підприємств (п. 2.1, п. 2.2); метод аналізу та синтезу – для обґрунтування удосконалення понятійно-категоріального апарату теорії

економічної безпеки, виокремлення детермінант розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств, діагностики конкурентного середовища та функціонування промислових підприємств (п. 1.2, п. 3.1, п. 3.2); монографічний метод та метод логічних узагальнень – для формування методичної основи діагностики системи економічної безпеки промислових підприємств, визначення впливу конкурентоформуєчих функціоналів на розвиток системи економічної безпеки промислового підприємства (п. 2.3, п. 4.2); метод абстрагування та формалізації – для обґрунтування концептуальних засад конкурентної парадигми розвитку системи економічної безпеки суб'єктів промисловості (п. 2.1); метод декомпозиції – для проведення аналізу світового досвіду становлення сучасних детермінант розвитку системи економічної безпеки та імплементації найкращих практик (п. 4.3); статистичний метод та економіко-математичне моделювання – для проведення діагностики конкурентного середовища та функціонування промислових підприємств, моделювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку промислових підприємств, проектування системи стратегій забезпечення економічної безпеки в межах конкурентної парадигми (п. 3.1, п. 4.1, п. 5.2); метод стохастичного та дисперсного аналізу – для формалізації системи показників оцінювання рівня економічної захищеності (п. 4.1); комплексний підхід – для формування загальної наукової позиції щодо обґрунтування управлінських засад розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в умовах конкуренції (п. 5.1); метод табличної та графічної інтерпретації – для визначення просторової конкурентної позиції промислового підприємства щодо реалізації безпекової стратегії, опису ресурсної концепції економічної безпеки промислових підприємств, а також, для наочного подання результатів авторського дослідження (п. 2.1-2.3); метод узагальнень – для обґрунтування концептуальних положень та практичних рекомендацій щодо розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в умовах імплементації конкурентної парадигми (п. 1.1-1.3).

Новизна наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації

Дисертанткою отримані наступні основні наукові результати:

– сформовано основні принципи концепції конкурентної парадигми та можливість їх запровадження в управлінні розвитком системи економічної безпеки промислових підприємств шляхом упорядкування наукових положень трансформації безпекового простору (с. 107-112);

– обґрунтовано концептуальні засади стратегічного управління розвитком системи економічної безпеки, класифіковано ознаки принципів і закономірностей розвитку системи економічної безпеки у конкурентних умовах та узгоджено із системою діагностики стану економічної безпеки, застосувавши інструментарій стратегічного, кваліметричного, ієрархічного аналізу, економіко-математичного та прогностичного моделювання, що дозволило обґрунтувати вибір конкурентної стратегії розвитку системи економічної безпеки (с. 329-331, 342-353);

– сформовано концепцію розвитку системи економічної безпеки підприємства в межах конкурентної парадигми, що базується на інтегрованості зовнішніх детермінант до внутрішнього середовища системи економічної безпеки, в якій під впливом тріади секторів безпекового простору, трансформуються до конкурентоформуючих функціоналів (с. 332-341).

– удосконалено ресурсну концепцію забезпечення економічної безпеки промислових підприємств, що дозволило описати трансформацію ресурсів у інтегровані конкурентні структури при зміні безпекових викликів для забезпечення внутрішньої стійкості, прибутковості та збереження промислового підприємства (с. 85-87);

– удосконалено методологічні підходи до структуризації системи економічної безпеки промислових підприємств, що базуються на системному управлінні стратегічно-орієнтованими функціоналами та дозволяють виокремити функціональний, факторний, ресурсний, виробничий, управлінський та господарський підходи до формалізації впливу на розвиток системи економічної безпеки (с. 123-126);

– досліджено та удосконалено науково-методичний інструментарій управління розвитком системи економічної безпеки через авторський підхід до опису тріади безпекових секторів підприємства (зовнішнього, управлінського та внутрішнього) (с. 66-69);

– запропоновано пірамідальну візуалізацію гармонізації впливів секторів системи економічної безпеки на активізацію ресурсних й потенційних можливостей забезпечення внутрішньої стійкості та цілісності промислового підприємства (с. 256-270);

– удосконалено наукові засади упорядкування закономірностей та принципів розвитку системи безпеки під впливом конкурентного простору, що базується на оцінці її ефективності за авторським критерієм «SDDS». (с. 168-183).

– дістали подальшого розвитку засади періодизації наукових досліджень становлення сучасної теорії економічної безпеки, що дозволило виділити сім часових періодів за зумовленістю впливу безпекових викликів на спрямованість економічного розвитку (с. 44-60);

– поглиблено розуміння категорії «економічна безпека», «економічна безпека промислового підприємства», «управління розвитком системи економічної безпеки промислового підприємства у конкурентних умовах», «забезпечення розвитку системи економічної безпеки», «стратегічно орієнтований розвиток системи економічної безпеки» та «управління розвитком системи економічної безпеки» (с. 71, 100, 126, 326, 334);

– обґрунтовано стратегічно-конкурентний підхід до систематизації категоріального апарату теорії економічної безпеки, в якому виокремлено такі ознаки як: за типом реагування, еволюцією та конкурентними функціоналами (с. 70-72);

– виокремлено поведінкову, структурну, стратегічну, соціально-орієнтовану концепції економічної безпеки, що розкривають методологічні основи її сучасної теорії в аспекті підприємств та в сукупності збагачують наукові засади підвищення безпекового статусу в економічному конкурентному просторі (с. 88-97);

– набули подальшого розвитку науково-методичні підходи до структуризації закономірностей управління системою економічної безпеки промислових підприємств, в основі яких, лежить узгодженість конкурентних викликів ринкового простору із внутрішніми мотиваторами забезпечення конкурентоспроможності (с. 128-135);

– наукові засади узагальнення загальнонаукових принципів, що дозволило формалізувати відповідні управлінські конструкції, механізми та процеси, а також спеціальні принципи формалізовано у класифікаційній ознаці за стимулюючою та обмежуючою роллю в розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств (с. 135-152);

– процеси формування системи безпекових стратегій промислового підприємства через її трансформацію від базових безпекових до конкурентних стратегій розвитку, встановлення пріоритетів при виборі конкурентної стратегії, що дозволило довести прикладну цінність та практичне застосування результатів дослідження та надало можливість спрогнозувати результативність реалізації стратегій розвитку системи економічної безпеки в умовах конкуренції (с. 371-385).

Практичне значення наукових результатів дисертаційної роботи

Практичне значення роботи полягає в тому, що науково-практичний доробок авторки може бути використаний для удосконалення методологічного та практичного базису розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств, зокрема в діяльності:

ТОВ «Перспектива ОС» з метою використання методичних засад розвитку системи економічної безпеки у напрямі запровадження мотиваційного управлінського механізму, що виступає детермінантою та мотиватором до забезпечення стану захищеності і стійкості, комплексності і взаємодії складових безпекової діяльності підприємства (довідка № 053-1986 від 14.12.2020 р.).

ТОВ «Прспект плюс», де застосовано економіко-математичне проектування стратегічного управління системою економічної безпеки підприємства; запроваджено превентивні конкурентні стратегії щодо забезпечення економічної безпеки підприємства (довідка № 283 від 15.12.2021 р.).

ТОВ «Харківтрансмашпроект», де впроваджено заходи щодо запропонованих принципів моделювання поведінкових загроз функціонування підприємства в конкурентних умовах, що дало можливість більш акцентовано підійти до виявлення факторів та детермінант як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, котрі комплексно впливають на стан підприємства (довідка № 19.1/01 від 18.01.2022 р.).

ТОВ «Чернігівський ковальський завод» з метою моделювання впливу факторів зовнішнього середовища на економічну безпеку підприємств в конкурентних умовах з використанням принципу побудови піраміди, що забезпечило аналіз впливу окремих факторів на зміни економічної безпеки підприємства та дало можливість оцінити їх можливі наслідки змін у майбутньому (довідка № 104 від 26.09.2022 р.).

ПАТ «Миколаївгаз» для посилення управління системою економічної безпеки підприємства та підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах на засадах управлінського механізму розвитку системи економічної безпеки в контексті конкурентної парадигми (довідка № 164/04 від 20.04.2023 р.).

ТОВ «Науково-виробниче об'єднання «АЛТА»» при розробленні стратегії розвитку та підвищення економічної безпеки підприємства з використанням

методичних засад, що включають етапність проведення діагностики стану зовнішнього середовища та ймовірних загроз (довідка № 76/1 від 20.09.2023 р.).

ТОВ «Компанія ТІТАЛ» для забезпечення економічної безпеки підприємств в конкурентних умовах, де завдяки впровадженню методу візуалізації та визначення впливу зовнішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємств за використання принципу побудови піраміди розглянуто безпековість підприємства через взаємозв'язки та взаємодію системи п'яти складових економічної безпеки промислового підприємства (акт впровадження № 39-1-2 від 06.02.2024 р.).

Одержані результати впроваджено у діяльність: Бучанської міської ради, при виокремленні векторів розвитку економічної безпеки промислових підприємств за використанням оцінки впливу просторових викликів, що представлено зовнішніми факторами впливу макrorівня на економічну безпеку промислових підприємств, на основі виокремлення відповідних показників з позицій розрахунку сили їх детермінуючого впливу на результуючі показники системи економічної безпеки промислових підприємств на основі побудови кореляційно-регресійних моделей (довідка № 12.1-09/565 від 21.03.2023 р.).

Також результати дослідження використовуються в процесі реалізації навчальних програм, курсів, методичних розробок для здобувачів вищої освіти у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», при викладанні курсів лекцій та проведенні практичних занять з дисциплін першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 051 «Економіка»: «Економіка підприємства», «Економіка розвитку», «Економічні ризики та методи їх вимірювання» та другого (магістерського) рівня вищої освіти: «Економічне обґрунтування управлінських рішень та оцінювання ризиків», «Діагностика процесів управління економічною діяльністю» (довідка № 28.04/26/2024 від 16.04.2024 р.).

Відповідність докторської дисертації профілю докторської ради та паспорту наукової спеціальності

Дисертаційна робота Ткаченко Т.П. на тему «Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах» відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д.70.052.01 та паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Дотримання норм академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності.

Дисертантка дотримувалася норм і принципів академічної доброчесності, норм законодавства про авторське право, порушення яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок авторки в опублікованих у співавторстві працях.

На підставі вивчення дисертації, реферату дисертації, наукових праць робимо висновок про те, що дисертантка Ткаченко Тетяна Петрівна не використовувала результати своєї кандидатської дисертації «Підприємництво як основа формування середнього класу в Україні (організаційно-управлінські засади)», захищеної 24 червня 2008 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.867.02 Інституту законодавства Верховної Ради України при написанні докторської дисертаційної роботи, про відсутність плагіату та про відповідність дисертаційної роботи вимогам академічної доброчесності.

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих авторкою працях

Результати дослідження опубліковано у 36 наукових працях, з яких: 9 статей, що входять до наукометричних баз Scopus, WoS; 15 фахових статей; 3 статті – у наукових міжнародних виданнях; 9 публікацій – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Обсяг друкованих робіт та їх кількість відповідають вимогам МОН України щодо публікації основного змісту дисертації. Зміст реферату є ідентичним до змісту дисертації і достатньо повно відображає основні положення дослідження.

Дискусійні положення до дисертаційної роботи

У цілому відзначаючи позитивні сторони дисертації Ткаченко Т.П., водночас потрібно висловити деякі зауваження, побажання й дискусійні положення:

По-перше, авторка провела дослідження підходів до трактування наукової категорії «економічна безпека» в параграфі 1.2. (с. 66-67), при цьому було акцентовано увагу на поглибленні структурного підходу при виокремленні

зовнішнього, управлінського та внутрішнього секторів системи економічної безпеки. Потребує уточнення співставності та взаємозв'язки між зазначеними секторами.

По-друге, авторкою надмірно багато уваги приділено структурному підходу в трактуванні теоретичних засад управління економічною безпекою (параграф 2.1, с. 121-127).

По-третє, у формулі (2.5), моделі нарощування конкурентоспроможності системи економічної безпеки «ІЕЕІ» та подальшому її описі (параграф 2.3, с. 180) зазначено, що при зниженні результативності реалізації конкурентоформуєчого функціоналу відбудеться і зниження конкурентоспроможності системи економічної безпеки. Потребує уточнення і гармонізації математичний інструментарій формули.

По-четверте, проведене моделювання взаємовпливу складових системи економічної безпеки дозволило авторці визначити домінуючі впливи (параграф 3.3, с. 243-251). Проте моделювання показників для оцінювання внутрішніх складових системи економічної безпеки доцільно було би узагальнити не лише візуалізацією їх розподілу, а й формалізацією уточнених формул.

По-п'яте, в контексті теми дослідження в параграфі 4.3 розкрито світовий досвід державного регулювання в сфері захисту економічних інтересів промислових підприємств, проте доцільно було би поглибити дослідження формалізацією міжнародного досвіду в інституційних механізмах захисту від ризиків конкурентних умов.

По-шосте, параграф 5.1. перевантажено теоретичними засадами управління розвитком системи економічної безпеки (с. 322-326, 331-335).

Водночас висловленні зауваження та пропозиції мають рекомендаційний характер і не знижують загальної високої оцінки наукового дослідження, яке в межах визначених мети та завдань є цілісним і ґрунтовним, а також не применшують наукової новизни та практичної цінності отриманих результатів, які є обґрунтованими і достовірними.

Загальний висновок

Запропоновані положення наукової новизни, що полягають у формуванні теоретичних і практичних положень щодо розвитку системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах, є суттєвим внеском у розвиток теорії та практики управління підприємствами та їх економічною

безпекою. Дисертаційна робота Ткаченко Тетяни Петрівни на тему «Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах» є самостійною завершеною кваліфікованою науковою працею. Робота містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати, які мають практичну та теоретичну цінність, а також вирішують актуальну проблему поглиблення теоретичних підходів і розроблення науково-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо розвитку системи економічної безпеки під впливом конкурентної парадигми.

Дисертаційна робота Ткаченко Тетяни Петрівни на тему «Розвиток системи економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах» за своїм змістом, науковою і практичною значущістю та оформленням відповідає встановленим вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (зі змінами) та іншим нормативним документам, а її автор, Ткаченко Тетяна Петрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
та адміністрування
Хмельницького національного
університету МОН України

Наталія ГАВЛОВСЬКА

Підпис засвідчую:

Проректор з наукової роботи
Хмельницького національного
Університету МОН України

Олег СИНЮК